

פניני הדרך היומי

לקט פנינים יקרים ונחמדים על סדר הדרך היומי

עירובין ז-יג | פרשת שופטים | גליון מס' 33

דף ז.

ורבי יהושע היא, דלא משגח בבת קול – בענין מהו בת קול הנה ז"ל התוס' סנהדרין (דף י"א ע"א) ד"ה בת קול: "יש אומרים שלא היו שומעין קול היוצא מן השמים, אלא מתוך אותו קול יוצא קול אחר, כמו פעמים שאדם מכה בכח, שומע קול אחר היוצא ממנו שמרחיק ואותו הקול היו שומעין לכך קורין אותו בת קול". עכ"ל. וכע"ז כ' רש"י באיוב (פרק ד פסוק טז). וראה במד"ר (יתרו פכ"ט, ט) שם איתא: קול גדול ולא יסף כו' אלא כשאדם קורא לחבירו יש לקולו בת קול והקול שהיה יוצא מפי הקדוש ברוך הוא לא היה לקולו בת קול.

וז"ל התוס' יום טוב (יבמות פט"ז מ"ו) בהא דתנן התם ומשיאין על בת קול, ל' הר"ב שמעו קול צווחת וכ"כ רש"י, ונ"ל שהוא שם מושאל מבת קול שנזכר הרבה פעמים בדברי רז"ל, שהוא קול שנשתמשו בו לאחר שפסקה הנבואה, והוא קול מחודש לשעתו מהבורא יתברך להודיע סודו ליראיו, ואותו קול קראוהו בת קול, וכתבו התוס' בפ"ק דמס' סנהדרין וכו', ולי נראה שנקרא בת קול לפי שאינו קול לו וקול אליו כמו שנאמר וישמע את הקול מדבר אליו, שזהו נבואה ממש, אבל קול זה שאנו בו הוא מעינו ודוגמתו במדריגה למטה ממנו, ולכך קראוהו בת קול שהוא הבת לאביה. ולתשות כחה לא קראוהו בן קול אלא בת קול וכו' עכ"ל. וע"ע ביד רמה בסנהדרין שם.

וע"ע בשו"ת מים חיים (משאש, אורח חיים א סימן כג) שציין לדברי רש"י בסוטה דף ל"ג ע"א שכתב וז"ל: בת קול אותה מדה הממונה על כך יודעת בשבעים לשונות, מפני שעשויה להשמיע, והיא משתלחת לכל הלשונות פעמים לזה ופעמים לזה, עכ"ל ע"ש. ורוצה לומר דלכך קראוהו בת קול בלשון נקבה, כי היא מדה ממדותיו יתברך, כמו י"ג מדות,

ומדות היא לשון נקבה לרבות, ומדה ליחידה. ע"כ. ועי"ש עוד מש"כ בזה.

גמריה איסתפיק לי כו'- וכתב בריטב"א וז"ל פי ולא היה מי שיברר לו האמת אבל מי שעשה חומרא דמר ודמר מפני שאינו יודע הדין, אעפ"י ששורת הדין כך יש לו לעשות מ"מ אכתי קרינן ביה שהוא כסיל הולך בחושך. שהיה לו ללמוד ולא למד עכ"ל. אך בחזו"א יו"ד סימן ק"נ סק"ה כתב על זה וצ"ע כוונת רבינו אם שהיה לו ללמוד ולהיות חכם יודע להכריע א"כ ר"ע נמי היה לו להכריע. וגם אינו מובן מה קשה לו לרבינו דהכא לא אמרו אלא אם ב"ש מקילין ואינו שואל להם ועושה לחומרא וכשב"ה מקילין וכו' אבל אם אין לו ממי לשאול וצריך לעשות לחומרא למה יקרא כסיל. וצ"ע עיין שם.

דף ח.

מעשה במבוי אחד שצידו אחד כלה לים וצידו אחד כלה לאשפה, ובא מעשה לפני רבי ולא אמר בה לא היתר ולא איסור. איסור לא אמר בה - דהא קיימי מחיצות, היתר לא אמר בה - חיישינן: שמא תינטל אשפה, ויעלה הים שרטון- בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סימן ז) הקשה על המהרי"ק (שורש מו) שכתב שיער המוקפת הרים מסביב, שאסור לטלטל בתוכה, מטעם דבעינן היקף לדירה. לאפוקי מחיצת הרים. שהרי מבואר בעירובין דף ח ע"א מעשה במבוי שצדו אחד כלה לאשפה וצדו אחד לים, ולא אמר בה רבי לא איסור ולא היתר, לא איסור דהא קיימא מחיצות, שמע מינה דמחיצת הים מחיצה היא, אף על פי שאין בה תפיסת אדם, ולא נעשה היקף המחיצה לדירה. אפילו הכי מחיצה מעליא היא, ואם לא החשש שיעלה הים שרטון היה גם מתירו לגמרי, אף שהמחיצה אינה עשויה בידי אדם.

כתב החתם סופר (שבת דף קמז): 'מה שנראה לי שנולד לך זה מנהג לחדש חידושים יותר מדאי ... אכן ע"י החידושים בכל דף ועמוד עי"ז זוכר הכל ומילתא דתמיה מידבר דכירא, והנסיין מעיד לנו ע"ז ויודע אני בעצמי'.

דף ט.

מהו דתימא: או לבוד אמרינן או חבוט אמרינן, לבוד וחבוט לא אמרינן, קא משמע לן- ופירש"י "לשון סניף להאריך" וכ"כ ג"כ רש"י לעיל דף ד' ע"ב "ולשון לבוד כמו סניף דבר קצר שהוסיפו עליו והאריכוהו".

ובשו"ת אבני נזר (ה' עירובין סי' ש"ט ס"ק ב') הגדיר באופן נפלא את הגדרת לבוד, וזה תוכן דבריו: הנה כאן בסוגיין חזינן דהגדרת לבוד הוא שמאריכין את ה"יש", פי' יש קורה קצרה ומאריכין אותה, ועי"ז נמצא דהאין פי' (האור פחות מג') נהפך ל"יש" (פי' דנחשב האור שהוא "אין", כאילו הוא סתום ע"י הקורה ה"יש").

ומצינו עוד ענין לבוד גבי חקק במס' סוכה (דף ד' ע"ב) "היתה פחותה מי' טפחים וחקק בה כדי להשלימה וכו' אם יש משפת חקק ולכותל פחות מג' טפחים כשירה", ופירש"י שם "פחות משלשה, כלבוד הלכה משה מסיני וחשבינן ליה כאילו החקק לבוד ומגיע עם הכותל, לבוד סניף וכו' דבר שמאריכין אותו על ידי סניפין כדי לסנוף חקק אל חקק" עכ"ל, חזינן מהאי סוגיא דהגדרת הלבוד הוא שמאריכין את ה"אין", היינו החקק שחקק ומאריכין אותה. ועי"ז נמצא דה"יש" (פי' גוש העפר שהוא בין הכותל לחקק) נהפך ל"אין" (פי' דנחשב גוש העפר ה"יש" כאילו הוא אינו וחקק ע"י ה"אין").

ובהני ב' ענינים אמרינן לבוד, וכלשונו: "דודאי כשם שאומרים לבוד לעשות מאין יש, כמו"כ אמרינן לבוד לעשות מיש אין. היינו באור פחות משלשה אמרינן לבוד שנתארך היש ונתמלא האור עיי' פירש"י עירובין (מס' ט') לביד לשון סניף להאריך. בחקק אמרינן שנתארך החקק האין עד הכותל" עכ"ל.

אמנם יש ב' ענינים דבהם לא אמרינן לבוד:

ענין א', מ"ש התוס' מס' סוכה (דף י"ט ע"א ד"ה לא) וזה לשונם: "בכל מקום חשבינן אור פחות משלשה כסתום, ולא דמי לסכך פסול פחות משלשה דאין שייך לעשותם כסתום ע"י סכך כשר מאחר שיש בו סכך פסול" עכ"ל וביאור הדבר כשיש לנו ב' דברים הנוגדים א' לשני כגון אור - "אין" וקורה - "יש" או להיפך חקק - "אין" גוש העפר עם הכותל - "יש", אז שפיר בכה"ג אמרינן לבוד, או שמאריכין הקורה ה"יש" ונהפך האור ה"אין" ל"יש", או שמאריכין החקק ה"אין" ונהפך גוש העפר ה"יש" לאין. אבל כששני הנפגשים הם יש כגון סכך כשר וסכך פסול, ששניהם הם ממשות בבחינת "יש", א"א לומר ולהפוך את הסכך פסול ל"אין", כיון דסכך הכשר

והשיב: שיש לחלק בין דינו של המהרי"ק, לדין הגמרא, שבגמרא יש שני מחיצות גמורות העשויות בידי אדם, ומן התורה די באלו, משום הכי הוי מהניא ביה ההיא מחיצה דים, אף על גב שאינה עשויה בידי אדם, משא"כ בנידון דמהרי"ק, שהיה כל ההיקף של העיר עשוי מן ההרים, אשר לא חלו בהם ידי אדם כלל, לעשותה מוקפת לדירה ולכן אינו מועיל, עכ"ד.

דף ח:

רבא אמר אחד זה ואחד זה אינו מניח את הקורה אלא כנגד הקצר וכו' ובאלכסון ליכא הכירא- ופירש"י שהרואה בני מבוי משתמשין נגד הארוך וכו' אומר שמותר להשתמש ברה"ר. חידוש דין חידש המחצה"ש (שם ס"ק ל"ב) דלפי"ז כאן דהחשש באלכסון הוא רק כשהשתמש חוץ מנגד הקצר, דבני רה"ר יטעו לומר דמותר להשתמש ברה"ר, א"כ י"ל דלעולם המבוי נותר בקורה המונח באלכסון גם לשיטת רבא, ואם הוא רוצה להשתמש נגד הקצר שפיר דמי, רק המחלוקת בין רבא לרב כהנא אם מותר להשתמש כנגד הארוך, דלרבא אסור להשתמש רק נגד הקצר.

והפמ"ג במשב"ז (שם ס"ק כ"א) פליג על זה, וכתב דהמבוי לא נותר כלל, ואסור להשתמש אפי' נגד הקצר, וטעמו א', דחיישינן שיבא להשתמש אפי' נגד הארוך, ב' דכל שהקורה באלכסון ס"ל לרבא דלא הוה היכרא, וכיון דאין כאן היכר אין כאן שום היתר לטלטל במבוי, ודייק מלשון רבא דקאמר "אינו מניח את הקורה אלא נגד הקצר" ולא קאמר "אין משתמש רק נגד הקצר", ש"מ דאסור כלל להשתמש במבוי זה, וכתב בביה"ל (סי' שס"ג סעיף ל') "ומסתבר כוותיה".

עוד נציין שכתב הרא"ש (סי' י') וז"ל: "וכתב הראב"ד דבצורת הפתח מודה רבא דעביד באלכסון, דלכו"ע משום מחיצה הוי" עכ"ל. וכ"כ במגיד משנה (פי"ז מ"ה שבת ה"כ) בשם הרשב"א, וכן פסקו להלכה הטור ומחבר (סי' שס"ג סעיף ל').

והב"ח וט"ז (שם ס"ק כ"א) ומשנ"ב (שם ס"ק קכ"ה) הוסיפו דהיתר זה של צוה"פ הוה אפי' באלכסון שיותר רחב מי' אמות, והטעם כמ"ש במשנ"ב דצוה"פ הוי מחיצה גמורה, דמהני אפי' באלכסון שרוחב יותר מי' אמות.

ואולם הדגיש המשנ"ב (שם) דמ"ש שם המחבר בסוף הסעיף שישתמש בקצר נגד הקצר, תנאי זה קאי גם על עושה הצוה"פ באלכסון.

‘ונשמרתם מאד לנפשותיכם’, האם גם בכגון דא, הוי ריעותא בצורת הפתח או לאו.

והנה ביסוד הדבר מצאנו שדן בזה הגאון רבי דוד שמעיה ויין זצ"ל בספרו ‘שמועות דוד’ (חידושי עירובין יא ע"א ד"ה מעשה, עמוד יח מדפי הספר) בזה"ל: “על השאלה שנסתפקנו מאז, אי מהני צורת הפתח כשיש מתחת לקנה העליון מחיצה רעועה כגון חבלים שיש ביניהם יותר מג’, שמא בעי צורת הפתח שנוכל לעבור בו כפתח”.

וכתב שם רביה לכאן ולכאן כפי ששמע מחכם אחד, ואלו הן: נאמר במסכת עירובין דף יא ע"א “מעשה באדם אחד מבקעת בית חורתן שנעץ ארבע קונדיסין בארבע פינות השדה ומתח זמורה עליהם (מזה לזה, כעין צורת פתח, רש"י), ובא מעשה לפני חכמים והתירו לו לענין כלאים”, ופירש רש"י: “שם יש גפנים בתוך הקונדיסין, מותר לזרוע סמוך להן חוץ למחיצה, כדתנן היה גדר בינתים זה סומך לגדר מכאן, וזה סומך לגדר מכאן”, עכ"ל. ומבואר בגמרא “כדרך שהתירו לו לענין כלאים כך התירו לו לענין שבת” לטלטל בתוכו, עכ"פ כאשר רוחב צורת הפתח הוא עד עשר אמות. ומדוע נקט רש"י שהגפנים בתוך הקונדיסין והזרעים מבחוץ, ולא להיפך, ויתכן ללמדנו שדווקא כאשר הגפנים נטועים מבפנים, ויכול להיכנס לבפנים כיון שהזרעים לא מעכבים ההליכה, משא"כ אם הגפנים היו נטועים מבחוץ, היו מעכבים בעדו להיכנס לשטח הזרוע, ובכה"ג מתבטל שם צורת הפתח.

מאיך הביא רביה ראייה לצד השני, שאין בזה חיסרון, מהמבואר שם בגמרא בעמוד ב' “אשכחיה רב ששת לרבה בר שמואל אמר ליה תני מר מידי בצורת הפתח, אמר ליה אין תנינא כיפה רבי מאיר מחייב במזוזה וחכמים פוטרין... כי פליגי ביש ברגליה שלשה וגבוהה עשרה ואין רחבה ארבעה ויש בה לחוק להשלימה לארבעה רבי מאיר סבר חוקקין להשלים ורבנן סברי אין חוקקין להשלים”, כלומר פתח החייב במזוזה הוא מינימום רוחב ד' טפחים בגובה י' טפחים, ושער העשוי ככיפה, שבתחתיתו בגובה שלושה טפחים מהקרקע יש רוחב ארבעה, אלא שבעשר הטפחים הנוספים בגובהו הוא מתחיל להתעגל ולהיות צר ואין ברוחבו ארבעה, חכמים פוטרין ממזוזה, דאין לו שם של פתח, ורבי מאיר סובר שנחשב כפתח מכיון ש'חוקקין להשלים' שרואין שבעה העליונים כאילו הן חוקקין מבפנים, ונרחבים למדת הרגלים. הרי לפנינו ששם 'פתח' הוא גם באופן שאי אפשר להיכנס דרכו, ומסתבר שכל מחלוקת חכמים היא רק דלא אמרינן 'רואין

שלידו ג"כ לא הוה בבחינת "אין" ואין כאן "אין" שיכולים להאריכו. וכלשונו: “אבל בסכך כשר וסכך פסול אי אפשר לעשות מסכך פסול אין, כיון שהסכך כשר הוא יש, ואי אפשר לומר שנתארך האין”.

ענין ב', נידון שכתב החכם צבי (סי' נ"ט) בב' שדות ויש בינתיים חומת קרקע בפחות מג' טפחים דאין מצטרפין להיות כשדה א' שיש בה יותר מסאתיים על ידי לבוד “דאין לבוד ביש מפסיק בנתיים” פי' דגוש העפר לא מתבטל ע"י לבוד (דלא חוה כחקק). וביאור הדבר שאין כח ללבוד לבא לבטל דבר ממשי כגוש העפר שבין ב' השדות, דהרי בנידון החכם צבי גוש העפר שבין השדות אינה זרועה מחמת עצמה ורוצה אתה מדין לבוד לחשב אותו ג"כ כזרועה, ואין כאן שום דבר שרצוננו להאריך (מאין ליש - או להיפך) רק ברצוננו מדין לבוד לחשב הגוש כזרועה זה ודאי שאין ללבוד הכח לבטל דבר ממשי וכלשונו: “וכן בנידון החכם צבי שפיר קאמר שא"א לתורת לבוד לבטל דבר ממשי שאפילו תאמר לבוד הא יש הוא רק שתחשיב אותו זרועה מחמת לבוד ואינה זרועה מחמת עצמו ואינו בדין שיבטל הלבוד את הממש בעצמותו”. עכ"ל.

דף י:

וליוש דלמא שביק פיתחא רבה, ועייל בפיתחא זוטא! אמר רב אדא בר מתנה: חזקה, אין אדם מניח פתח גדול ונכנס בפתח קטן- נידון מענין כתב לדון בס' חשוקי חמד וז"ל: שאלה. באחד מהישובים הנמצא על גבול הצפון, מותקן עירוב למהדרין הסובב את כל שטח הישוב והשדות מסביב, ע"י צורת הפתח כדת וכדין, והנה מאחר שכמה וכמה פעמים אירע חדירות מחבלים באיזור זה, החליט הצבא להניח מוקשים באזור, ובין השדות בה הונחו המוקשים יש שדה של הישוב אשר מסביב לה יש צורת הפתח, והתעוררה שאלה על כשרות העירוב, מכיון שאין אפשרות לבוא ולהיכנס לאותה שדה מפני הסכנה, א"כ אולי בטל כוחה של צורת הפתח, מכיון שאין כאן 'פתח' הראוי לכניסה ויציאה, מה הדין?

תשובה שורש השאלה הוא האם מתנאי כשרות 'צורת הפתח' צריך שיוכלו להיכנס ולצאת דרך אותו פתח, ובאם דבר זה מתנאי כשרות צורת הפתח, יש לדון בנידון שלפנינו, שמצד הפתח הוא ראוי לכניסה ויציאה, אלא דאריא הוא דרביע עליה מצד דין

[ויתכן שבאופן זה שמצווים מצד דין התורה שלא לעבור באותו מקום, כו"ע יודו דמתבטל שם צוה"פ]. ומעתה יש לחלק בין הנידון של 'חוקקים להשלים', שם משמע לכאורה שפתח שלא עוברים דרכו דינו כפתח, כי שם באמת הפתח הוא בפועל שימושי, אלא שחסר בשיעור הפתח, ולכן אומרים שחוקקין להשלים, משא"כ כשלא משתמשים בו, יתכן שמתבטל שם 'פתח'.

עוד יעוין להלן דף יא ע"ב בענין חצר המוקפת בגדר עם קנים מאונכים, האם העליון נחשב לצורת הפתח, שיתכן ששאלתנו תלויה במחלוקת הבית שלמה וההר צבי, יעו"ש, וצ"ע.

דף יא.

צורת הפתח שעשאה מן הצד "לא עשה ולא כלום" - נשאל הרמ"ע מפאנו (בשו"ת סי' צ"ט) האם יש לדייק ולחלק בלשון חכמים דלפעמים נקטו בלשון "לא עשה כלום" ולפעמים נקטו בלשון "לא עשה ולא כלום", או דאין לדייק אלא כל אחד ואחד נקט בלשונו הרגיל בה.

והשיב דנראה לו דיש לדייק ולחלק ולומר, דכשהחכם רוצה לומר דהמעשה שעשה העושה לא השיג מטרתו נקט בלשון "לא עשה כלום", אבל כשהיה חשש שלא רק שלא השיג העושה המעשה מטרתו אלא הוא עוד גרם קלקול במעשיו אז החכם אומר בלשון "לא עשה ולא כלום", פי' לא עשה לא השיג מטרתו ולא כלום פי' אבל בכל זאת ע"י המעשה ג"כ לא גרם שום פגם וקלקול.

ולכאור' גם כאן הפי' לא עשה, פי' לא הועיל במעשיו שזה יהי' צוה"פ שיועיל להתיר מטעם פתח. ולא כלום, פי' אבל גם לא גרם שום קלקול ולא הפסיד כלום שיכול לעשות אח"כ צוה"פ אחר.

««««»»»»

אבל מצד עצם העיכוב להיכנס בפתח, מודו דלא חשיב חיסרון. ע"כ מספר שמועות דוד בתוספת ביאור.

ולכאורה ניתן להביא ראיה ברורה בנידון זה דאם לא עוברים בצורת פתח זה בטל ממנו שם פתח, דנאמר בדף י ע"ב "אמר רב יהודה מבוי שהוא רחב חמש עשרה אמה, מרחיק שתי אמות ועושה פס שלש אמות... וליחוש דלמא שביק פיתחא רבה ועייל בפיתחא זוטא [ובטיל תורת פתח מיניה, ובטיל לחי המתוקן בו, ונמצא מבוי זה בלא תיקון, רש"י], אמר רב אדא בר מתנה חזקה אין אדם מניח פתח גדול ונכנס בפתח קטן". כלומר מבוי שרוחבו יותר מעשר שאינו נותר בלחי, יש לצמצם את רוחבו ע"י העמדת פס ברוחב ג' אמות ולהעמידו במרחק ב' אמות מכותל המבוי, שאז עומד מרובה על הפרוץ, ופירצה הקטנה לא אוסרת, ומצד הרחב שנותר י' אמות יעמיד לחי, ובזה מתיר המבוי, ומבארת הגמרא שלא חוששים שמא בני המבוי יחדלו מלצאת ולבוא דרך הפתח הרחב וישתמשו רק בפתח הצר, ואז יתבטל שם 'פתח' מהצד הרחב, ונמצא שהמבוי לא מתוקן בלחי, כי יש חזקה שאין אדם מניח פתח גדול ונכנס בפתח קטן, ע"כ. הרי לפנינו שאם היתה כזו מציאות שהיו מפסיקים להשתמש בפתח המתוקן בלחי, היה מתבטל שם 'פתח' ממנו, [גם למאי דקיי"ל לחי משום מחיצה].

וא"כ ק"ו בנדו"ד שלא עוברים בשדה מוקשים מפני הסכנה, שמתבטל שם 'פתח', ומה במקום שמניעת המעבר הוא מטעמי נוחות זה מבטל שם פתח, ק"ו שהמניעה מצד מצוות המקום של ונשמרתם.

ואמנם הסוגיא עוסקת בפתח המתוקן בלחי, ולא בצורת הפתח, מ"מ יעוין בביאור הלכה (סימן ססה ס"א ד"ה אסור) שדן בזה ותלה הדבר במחלוקת ראשונים, עיין שם, וכן בתוס' דף ו ע"א ד"ה דפתחא. ועכ"פ להני ראשונים דס"ל שסברת דילמא שבקי מבטל שם צורת הפתח ק"ו בשדה מוקשים וכנ"ל.

גליון זה יוצא לאור ע"י 'שיעור הדף היומי' בביהמ"ד אהל תורה רח' הרב יוסף קארו 4 ביתר.

מידי ערב נמסר שיעור בצורה רהוטה ובהירה בשעה 7.00 בערב - שמעו ותחי נפשכם.

כמו"כ מתקיים שיעור 'למושכימי קום' לאחר הנה"ח בביהכנ"ס 'תורת משה מציון' רח' החוזה פינת דרכי איש, ו'למאחרי שבת' בביהמ"ד אהל יששכר רח' המגיד ממעזריטש 144 בשעה 10.35 בערב.

ניתן לשמוע את השיעור בקו השיעורים במס': 02-5941069 חדר 791 ולהקיש 1213

ניתן לקבל גליון זה ע"י בקשה למייל: K0504166339@gmail.com

בכתובת זו ניתן לקבל גם את הגליון היוצא ע"י 'בית מדרש גבוה לכהנים' ללימוד הלכות עבודת ביהמ"ק.

לתרומות עבור 'בית מדרש גבוה לכהנים' פנו לטל 0504166339 או דרך מכשירי נדרים.

לאחר שזיכנו ה' להקים את הכולל הייחודי 'בית מדרש גבוה לכהנים' - והוא כולל ערב וכולל יום שישי לכהנים להכנים לעבודת בית מקדשנו שיבנה במהרה בימינו כרצון אדיר חפצו של מרן הח"ח זיע"א, כעת שאיפתנו להקים 'כולל יום שלם' לכהנים, כל מי שיוכל לסייע בדבר גדול ונשגב זה למען בית ה' אלוקינו הן בעצה והן בממון שכרו רב למאוד - פנו כעת למס' הטל:

0504166339 או במייל k0504166339@gmail.com